

Tomasz BŁASZCZAK

*Klaudijus Dušauskas-
Duž (1891–1959).
Kauno architekto
biografijos apybraiža¹*

*Aš neslėpiau, kad esu gudų ir lietuvių su-
artėjimo romantikas.²*

Klaudijaus Dušausko-Duž asmenybė mažai žinoma tiek jo gimtinėje Baltarusijoje, tiek Kaune, kur praėjo didžiausia architekto gyvenimo dalis. Nors trumpus gyvenimo aprašymus galima rasti tiek lietuviškuose, tiek baltarusiškuose enciklopedinio pobūdžio leidiniuose, niekur neįmanoma užtikti visos K. Dušausko biografijos³. Galima teigti, kad Baltarusijoje gana išsamiai (bet ne detaliai) aprašyti jo su baltarusių tautiniu judėjimu susiję epizodai, Lietuvoje šiek tiek paliesta

¹ Šis mokslinis darbas finansuotas 2008–2010 m. mokslui skirtomis lėšomis kaip tyrimų projektas.

² Visų nelietuviškų citatų vertimai – autoriaus. 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 10.

³ Pirmasis K. Dušausko-Duž biografijos tyrimų būtinumą paskelbė 1991 m. Vilniaus baltarusių veikėjas Levonas Luckievičius, sūnus Antano, t. y. vieno žymiausių baltarusių tautinio judėjimo protėvių. Tik L. Luckievičiaus dėka K. Dušausko asmenybė pradėjo domėtis baltarusių istorikai (A. Луцкевіч, Заслужыў пашану нашчадкаў, *Голас Радзімы*, 1991 05 02, c. 4–5; tas pat: Барацьбіт і будаўнік, *Літаратура і Мастацтва*, 1991 05 03, c. 13. Žr. Dušauskas-Duž Klaudijus, *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 7, Kaunas, 1938, p. 266; Dušauskas-Duž Klaudijus, *Lietuvių enciklopedija*, t. 5, Boston, 1955, p. 273; Dušauskas-Duž Klaudijus, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius, 2004, p. 233; Дуж-Душэўскі Клаўдзій Сяпанавіч, *Беларуская энцыклапедыя*, т. 6, Мінск, 1998, с. 269–270; Душэўскі Клаўдзій Сцяпанавіч, *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі* (toliau – ЭГБ), т. 3, Мінск, 1996, с. 322.

jo profesionali veikla⁴. Šio darbo tikslas – pristatyti skaitytojui svarbiausius K. Dušausko gyvenimo įvykius ir darbus, labiausiai atkreipiant dėmesį į epizodus, kurie susiję su Kauno miestu.

Visai K. Dušausko biografijai trūksta šaltinių. Kaip teigė jo sūnus Steponas⁵, privatų archyvą sunaikino šeima, bijojusi sovietinės valdžios represijų⁶. Tiek asmeniškų, tiek kūrybinio K. Dušausko palikimo dalys (namų projektai, vertimai, vadovėliai, literatūriniai ir politiniai tekstai) yra saugomos įvairiuose Lietuvos ir Baltarusijos archyvuose, bibliotekose. Didžiausia K. Dušausko asmeninio archyvo dalis saugoma Baltarusijos valstybiniame meno ir literatūros archyve-muziejuje⁷, kur buvo perkelta didžiausia Vilniaus baltarusių Jono Luckievičiaus muziejaus archyvo dalis⁸. Taip pat K. Dušausko biografijos tyrimuose buvo panaudota Lietuvos centriname valstybės archyve saugoma medžiaga, skirta įstaigoms, kuriose dirbo arba su kuriomis bendradarbiavo K. Dušauskas⁹. Svarbią vietą tyrime užėmė puikiai išsaugota Lietuvos ypatingajame archyve K. Dušausko baudžiamosios bylos medžiaga¹⁰.

Lygiai prieš 20 metų L. Luckievičius teigė: „Biografinė medžiaga apie Klaidijų Dušauską-Duž beveik visiškai neliesta ir laukia savo tyrinėtojo – objektyvaus, be dogmatinių kompleksų ir konjunktūrinių apribojimų.

⁴ Baltarusių leidiniuose K. Dušausko-Duž pavardė dažniausiai aptinkama publikacijose, skirtose studentų baltarusių Sankt Peterburge ir Baltarusių komiteto tremtiniams šelpti veiklai, Vilniaus baltarusių gyvenimui 1919–1920 m. arba BLR politikai. Vienintelis biografinio pobūdžio straipsnis buvo publikuotas leidinyje, skirtame Gluboko rajono istorijai-kraštotyrai: С. Рудовіч, Палітык, асветнік, дойлід, *Памяць. Гісторыка-дакументальная хроніка Глыбоцкага раёна*, Б. І. Сачанка (рэда.), Мінск, 1995, с. 126–130. Lietuvoje iki šiol pasirodė tik vienintelis populiarus tekstas apie K. Dušausko kūrybai Žemaitijoje: M. Baltrus, Susipažinkime: Klaidijus Dušauskas-Duž ir jo kūryba, *Žemaičių Žemė*, 2007, Nr. 3, p. 25.

⁵ Steponas Dušauskas-Duž (g. 1931 Kaune – m. 1998 Vilniuje), technikos mokslų daktaras (1967), kelių išradimų silikatų srityje autorius. Dirbo Vilniaus termoizoliacijos institute, vėliau dėstė Kauno politechnikos instituto Vilniaus filiale. 1990-ųjų pradžioje aktyviai įsijungė į Vilniaus baltarusių visuomeninę veiklą. Buvo Baltarusių tautinio fronto Lietuvos tarybos pirmininkas, taip pat Valstybinės Rytų Lietuvos komisijos narys.

⁶ Tokie dokumentai galėjo sukelti grėsmę ne tik šeimai, bet ir kitiems, pvz., *Lietuvos ypatingajame archyve* (toliau – *LVA*), J. Bagdanovičiaus ir M. Pieciukievičiaus byloje, vienas iš įrodymų – žurnalo „Шлях Молодзі“ („Jaunimo kelias“) egzempliorius iš asmeninės K. Dušausko-Duž bibliotekos, ant kurio užrašyta: „Изъято у меня при обыске 01.09.52 г. Е. Душauskienė-Duž“, *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, Baudžiamoji byla, t. 3, l. 94-1.

⁷ *Беларускі Дзяржаўны Архіў-Музей Літаратуры і Мастацтва* (toliau – *БДА-МліМ*).

⁸ Greičiausiai dokumentus į muziejų perdavė XX a. 4 dešimtmčio pabaigoje pats K. Dušauskas, nes paskutinė dokumentų data – 1938 m. Svarbiausia panaudota bylų tyrimo medžiaga – asmeninių dokumentų (Ф. 3, Воп. 1, Сп. 240) ir politinio pobūdžio straipsnių rinkiniai (Ф. 3, Воп. 1, Сп. 241).

⁹ Užsienių reikalų ministerija (f. 383), Pašto valdyba (f. 1016), bendrovė „Maistas“ (f. 874), Kauno valstybinis Vytauto Didžiojo universitetas (f. R631), Baltarusių Liaudies Respublikos Ministrų kabinetas (f. 582), Gudų veikimo centras Lietuvoje (f. 1091).

¹⁰ *LVA*, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3.

Dušauskas reprezentuoja dar vieną įdomią asmenybę baltarusių išsivadavimo judėjimo veikėjų bendrijoje, vertą mūsų tyrinėtojų dėmesio. Ši asmenybė yra įdomi todėl, kad tampa tiek Baltarusijos, tiek kaimyninės, broliškos mums Lietuvos kultūros paveldo dalimi. Šios publikacijos tikslas – ieškoti tolesnių tyrimų krypties. K. Dušausko-Duž asmenybės reikšmė leidžia tikėtis išsamaus nagrinėjimo, skirto šiam statybininkui ir visuomenės veikėjui, tikslingumo¹¹. Autoriui belieka tik patvirtinti ir tikėti, kad šis straipsnis bent truputį papildys duomenis apie K. Dušauską-Duž – politiką, švietėją, statybininką¹².

Autorius nuoširdžiai dėkoja K. Dušausko-Duž marčiai Natalijai Rimantei Dušauskienei-Duž, Andrėjui Antonovui ir Kauno apskrities archyvo darbuotojams, kurių dėka šis tekstas tapo išsamesnis ir įžvalgesnis.

***

Klaudijus Dušauskas-Duž (Клаўдзій Душ-Душэўскі) gimė 1891 m. kovo 27 d. Gluboke, Vilniaus gubernijoje¹³. Šeima iš tėvo pusės vertėsi žemdirbyste ir statybos darbais. Mama kilusi iš Vysockių vargingosios šlėktos, praradusios turtą dėl anticarinės veiklos sukilimų metu. Jaunystę Klaudijus praleido Vilniuje, kur persikėlė su mama 1899 m. Tėvas kurį laiką pasi-liko Gluboke¹⁴. Nuo 1903 m. Klaudijus mokėsi Vilniaus realinėje mokykloje, kurią baigė 1912 m. Gyvendamas Vilniuje susipažino su baltarusių tautinio judėjimo veikėjais, kurie tuo metu buvo susibūrę prie pirmojo baltarusių laikraščio „Наша Ніва“ („Mūsų dirva“) redakcijos. Nuo to prasidėjo K. Dušausko, kaip ir daugumos Vilniaus krašto baltarusių, ilgas kelias baltarusių tautinio atgimimo link¹⁵.

¹¹ Л. Луцкевіч, Барацьбіт і будаўнік, *Літаратура і Мастацтва*, 1991 05 03, с. 13.

¹² Autorius bus dėkingas, jei kas nors suteiktų informacijos apie nežinomus K. Dušausko gyvenimo faktus. Gal tarp skaitytojų atsirastų žmonių, kurie asmeniškai pažinojo teksto herojų ar turi kitokios informacijos, kuri gali būti naudinga tolimesniems K. Dušausko biografijos tyrimams.

¹³ Tikroji K. Duž-Dušausko gimimo data neiški: archyvuotose dokumentuose pažymėta arba kovo 27 d., arba balandžio 26 d., enciklopediniuose leidiniuose dar nurodoma balandžio 13 d., bet šis variantas gali būti aiškinamas tik kalendoriaus pasikeitimu. Kaip byloja šeimos legenda, pirmas berniukas šeimoje (po keturių dukrų) buvo pavadintas pagal šventąjį Klaudijų, kurio diena – balandžio 26-oji. Nėra duomenų, kada prie pavardės atsirado dalis Duž, atrodo, kad ta forma sutampa su lenkišku žodžiu *duży* (liet. didelis), išskiriant vieną iš Dušausko protėvių (С. Рудовіч, *мін. veik.*, p. 126).

¹⁴ Tėvas – Steponas (m. 1916 Vilniuje), motina – Eva (m. 1930 Vilniuje).

¹⁵ Apie K. Dušauską Paulina Miadziolka rašė: „Labai nustebusi susitikau knygyne („Našos Nivos“ – T. B.) savo vaikystės draugą, realinės gimnazijos mokinį Klaudį Dušauską. Iki šiol pažįstamą kaip lengvabūdišką (...) Jo namuose kalbėjo tik lenkiškai. O dabar – žiūrėk! – ateina čia, kalba apie rimtus dalykus, tapo karštu baltarusiško reikalo šalininku. Teko man pakęsti savo nuomonę apie jį ir kartkartėmis lankyti Dušauską namą dėl mūsų reikalo. Jo tėvai baisiai supyko išgirdę, kaip mes su Klaudiju kalbame baltarusiškai.“ (Паўліна Мядзёлка, *Сцежкамі жыцця*, ч. III, *Бліжэй да сваёй мэты*, *БДА-МліМ*, Ф. 403, воп. 1, с. 4, л. 47).

Baigęs mokyklą, persikėlė į Rusijos sostinę Sankt Peterburgą, ten įstojo į vieną žymiausių technikos aukštųjų mokyklų Rusijoje – Petrapilio Jekaterinos II kalnų institutą, kur studijavo geologiją iki 1919 m. pr. Studijų metais aktyviai dalyvavo baltarusių tautiniame judėjime, buvo Sankt Peterburgo universiteto Baltarusių mokslo-literatūros būrelio veikėjas. Redagavo būrelio laikraštį „Раница“ („Rytas“), kurio vienintelis numeris pasirodė 1914 m. Kartu su Bronislavu Taraškievičiumi (Браніслаў Тарашкевіч) parašė straipsnį apie baltarusių kultūros (kalbos, liaudies kūrybos, dailės) tyrimo problemas. 1915 m. būrelio studentai paruošė laikraštį „Сябра“ („Draugas“), kurį sulaukė karinė cenzūra¹⁶. Be to, K. Dušauskas buvo baltarusių studentų savišalpos kasos pirmininkas, organizavo studentišką chorą, kurio dirigentai buvo žymūs lietuviai muzikai: Stasys Šimkus ir Juozas Tallat-Kelpša¹⁷. Studijų metais K. Dušauskas įgijo nemažai darbo patirties. Tobulinosi įvairiose inžinerijos šakose, dirbo matininku, topografu, hidrogeologu Sibire, statant Žigulių cemento fabriką atliko geologinius darbus. 1917 m. nuo kovo iki spalio mėn. perversmo Maitinimo ministerijoje ėjo skyriaus viršininko pareigas (V klasės). Per Pirmąjį pasaulinį karą K. Dušauskas dirbo Peterburge, Baltarusių komitete tremtiniamis šelpti, įėjo į Peterburgo baltarusių laikraščių „Дзянніца“ („Aušra“) ir „Świetač“ („Švyturis“) redakcijas, kurios netrukus cenzūros buvo uždarytos.

Naujų politinės veiklos galimybių suteikė tik Vasario revoliucija Rusijoje. K. Dušauskas dar aktyviau dalyvavo baltarusių politiniame gyvenime, buvo vienas iš Centrinės baltarusių organizacijų tarybos Peterburge įgaliotinių¹⁸. Tuo metu bendradarbiavo su atgimusia didžiausia baltarusiška politine jėga – Baltarusijos socialistine hramada (BSH), o nuo birželio iki spalio mėn. buvo partijos centro komiteto ir prezidiumo narys. Kaip BSH įgaliotinis, kartu su Juozapu Varonka (Язэп Варонка) rugsėjo mėn. dalyvavo Visos Rusijos demokratiniam susirinkimui.

Su revoliucijos laikotarpiu yra susijęs vienas K. Dušausko nuopelnas, įrašęs jį į Baltarusijos istoriją – tai šalies vėliavos projektas. Nors K. Dušauskas yra vertinamas kaip pirmos Baltarusijos vėliavos eskizo autorius, iki šiol neaiškus eskizo sukūrimo laikas¹⁹. Balta-raudona-balta vėliava tarp baltarusių

¹⁶ Pirmojo numerio rankraštis saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS).

¹⁷ A. Lapinskienė, A. Maldzis, *Lietuvių–baltarusių literatūriniai ryšiai*, Vilnius, 1989, p. 73–74; 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 10.

¹⁸ Цэнтральная Рада Беларускай Арганізацыі, *ЭГБ*, т. 6/2, с. 120.

¹⁹ Iki šiol visi istorikai remiasi paties K. Dušausko žodžiais: „...gudai turi savo valstybinę vėliavą tokią pačią kaip ir lietuviai, t. y. baltas vytis raudoname fone, bet tautinės vėliavos nebuvo. Man teko parengti keletą tautinės vėliavos projektų ir vienas jų buvo priimtas, būtent: balta-raudona-balta. Nuo to laiko ši vėliava ir laikoma gudų tautine vėliava.“ 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 9 (to dokumento kopija, kuria remiasi baltarusiai istorikai, yra saugoma Minske: *БДА*-

išpopuliarėjo po Vasario revoliucijos ir buvo naudojama tiek civilinių, tiek karinių organizacijų.

Peterburge K. Dušauskas rado savo gyvenimo meilę – Eleną Prokofjevą. Turtingų miestiečių dukra, nepaisydama tėvų draudimo, ištekėjo už savo mokytojo 1917 m. vasario 7 d.²⁰ ir buvo kartu visą gyvenimą iki vyro mirties 1959 m. Elena mirė Vilniuje 1990 m.

Po bolševikų perversmo, iki 1918 m. rudens, K. Dušauskas dirbo Petrogradui evakuoti komisijoje, taip pat Baltarusių liaudies komiteto pabėgėlių skyriaus vadovu. 1917 ir 1918 m. sandūroje politinis baltarusių centras persikėlė iš Sankt Peterburgo ir Vilniaus į Minską, kuris vėliau tapo ir Baltarusių Liaudies Respublikos, kurios nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 m. kovo 25 d., sostine. Nepriklausomybės nepavyko išlaikyti, be to, prasidėjo didelis politinis baltarusių tautinio judėjimo skilimas. Išėjęs iš BSH, K. Dušauskas-Duž tapo Baltarusijos socialistų-revoliucionierių partijos (BSRP) nariu.

1918 m. rudenį K. Dušauskas vėl pasirodė Vilniuje, kur baigiantis vokiečių okupacijai veikė Lietuvos Valstybės Taryba ir Vilniaus baltarusių taryba²¹. Jis nebuvo abejingas svarbiems abiejų tautų įvykiams, tačiau jo viešnagei Vilniuje sąlygojo asmeniniai interesai – noras aplankyti šeimą. Iš Vilniaus kartu su Vaclovu Lastausku išvyko į Berlyną pas Reicho ministrą Mathiasą Erzbergerį. Grįžęs iš Berlyno (kaip prisimena savo gyvenimo aprašyme) „dalyvavau gudų pasitarimuose apie lietuvių–gudų santykius ir buvau iškėlęs savo kandidatūrą į ministro gudų reikalams Lietuvoje postą, bet norėdamas užbaigti Kalnų institutą to sumanymo atsisakiau ir patariau (dabar apgailestauju), kad į ministro vietą pretenduotų J. Voronko“²².

1919 m. pradžioje K. Dušauskas nutraukė savo studijas, o vasario mėn. įstojo į Minsko žemės ūkio komisariatą ir gavo gubernijos geologo vietą. Balandžio 15 d. buvo komandiruotas į Vilnių, kur ir pasiliko po to, kai miestą užėmė lenkai. Tuo laiku jis jau buvo viena ryškiausių baltarusių tautinio judėjimo Vilniuje asmenybių. Vilniuje sušauktame 1919 m. birželio 9–11 d. Baltarusių

МЛiМ, Ф. 3, Воп. 1, Сп. 241, л. 114–120). Pirmasis tą nuomonę paskelbė 1992 m. istorikas S. Rudovičius (Minskas) (С. Рудовіч, Белья, чырвоныя, белыя, *Звязда*, 1992 03 25). Žr.: O. Łatyszczek, Symbolika państwowa Białoruskiej Republiki Ludowej, *Białorus w XX stuleciu. W kregu kultury i polityki* / Red. D. Michaluk, Toruń 2007, s. 215–216; С. Харэўскі, Клаўдзі Дуж-Душаўскі. Сьцяг, *Навуа Ніва*, 1998, № 6, с. 15.

²⁰ 1917 02 01, Паштоўка К. Душэўскага Б. Тарашкевічу, *БДА-МЛiМ*, Ф. 3, Воп. 1, Сп. 227, л. 6.

²¹ Vilniaus baltarusių taryba buvo įkurta baltarusių organizacijų atstovų konferencijoje, kuri įvyko Vilniuje 1918 m. sausį.

²² 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 9. Iš tiesų sunku patikėti K. Dušausko versija, gudų reikalų ministro pareigos buvo itin svarbios tuometinėje baltarusių politikoje, ir visi kiti dokumentai byloja, kad J. Voronkos kandidatūra buvo iškelta siekiant sutaikyti V. Lastausko ir A. Luckievičiaus gruputes. J. Voronko, kaip Baltarusių socialistų-federalistų partijos narys, nesusijęs su Vilniaus baltarusių judėjimu, laikytas neutralia asmenybe.

Gardino ir Vilniaus krašto suvažiavime K. Dušauskas skaitė pranešimą apie kooperaciją. Suvažiavime 125 atstovai išrinko Baltarusių Vilniaus ir Gardino krašto centrinę tarybą (BVCKCT) ir pirmininką K. Dušauską²³. Taryba vadinosi Vilniaus baltarusių tarybos įpėdine, pripažindama BLR nepriklausomybę, stengdamasi būti lojali lenkams ir lietuviams. Todėl netrukus tarp tarybos narių kilo konfliktas. 1919 m. birželio 20 d. į Varšuvą pas Juzefą Pilsudskį išvažiavo tarybos delegacija su Klaudijum Dušausku-Duž, Povilu Aleksiuku ir Jonu Luckievičium²⁴. Delegacijai grįžus į Vilnių konfliktas išryškėjo, nes spaudoje pasirodė informacijos, kad delegacija pripažino Lenkijos teises prisijungti Baltarusiją. Dėl daugumos tarybos narių prolenkiškos pozicijos K. Dušauskas liepos 16 d. atsisakė pirmininko posto, jo vietą užėmė B. Taraškievič.

Atsisakęs pirmininkauti, K. Dušauskas vis dar aktyviai veikė Vilniaus baltarusių gyvenime, dirbo draugijoje-leidykloje „Веда“ („Žinios“), Vilniaus baltarusių gimnazijos mokytoju, dėstė baltarusių mokytojų kursuose. Dar liepos mėnesį buvo atgaivinta Baltarusių komiteto tremtiniais šelpti veikla Vilniuje, ir K. Dušauskas, turėjęs didelę tokios veiklos patirtį, buvo išrinktas pirmininku. Tuo metu jis pirmininkavo ir Vilniaus gubernijos baltarusių kooperatyvų sąjungai.

1919 m. rudenį K. Dušauskas tapo Baltarusių Liaudies Respublikos (BLR) atstovu Baltijos šalyse²⁵. Tuo metu (nuo rugsėjo pabaigos) jau veikė BLR diplomatinė-karinė misija Rygoje vadovaujant Konstantinui Jezovito-vui, buvusiam Gudų reikalų ministerijos kanceliarijos viršininkui. K. Dušausko veikla buvo daugiausia nukreipta į Suomiją ir Estiją, todėl lapkričio mėnesį jis buvo deleguotas į Pabaltijo konferenciją (Tartu), kur ieškojo ryšių su Lietuvos delegacijos pirmininku, pasiuntiniu Latvijoje ir Estijoje, daktaru Jonu Šliūpu. Nors susisiekti su Lietuvos atstovu jam nepavyko, jis gavo Suomijos ir Estijos BLR pripažinimą *de facto*. Dar būdamas Pabaltijyje, 1919 m. gruodžio 13 d. buvo už akių išrinktas BRL liaudies tarybos sekretoriumi²⁶. Pareigų nepriėmė ir išliko lojalus A. Luckievičiaus

²³ K. Dušauskas vadovavo prezidiumui, kurį sudarė M. Kachanovič, J. Stankievič, B. Taraškievič ir Muraška. Plačiau: Центральная Беларуская Рада Віленшчыны і Гродзеншчыны, *ЭГБ*, т. 6/2, с. 118.

²⁴ K. Dušausko pozicija delegacijoje buvo gana neaiški, sugrįžęs į Vilnių jis spaudoje paneigė „kad birželio 20 d. Varšuvoje buvo kokia nors delegacija“. Tą patį tvirtino savo atsiminimuose gana gerai žinojęs Vilniaus baltarusių reikalus M. Biržiška. Jis rašė, kad visi trys baltarusių veikėjai Varšuvoje atsidūrė atsitiktinai, kiekvienas važiuavęs su savo reikalais. Žr.: *Родны Край*, 1919, № 3, с. 3; M. Biržiška, Iš 1919–1920 m. Vilniaus darbo atsiminimų, *Trimitas*, 1938, Nr. 5, p. 108.

²⁵ 1919 11 05, Грамата ўраду БНР К. Душэўскаму, *Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі*, Т. 1, Фонд № 582, *Дзяржаўнага Архіву Літвы* („Рада Міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі“), № 1437, Вільня–Нью-Ёрк–Менск–Прага, 1998 (toliau АБНР).

²⁶ Lenkų okupuotame Minske 1919 m. gruodžio 13 d. buvo leidžiama organizuoti BLR suvažiavimą. Posėdžio metu BSRP atstovai atsiskyrė ir paskelbė savo Vyriausybę: BLR Liaudies Tarybą. Plačiau: D. Michaluk, *Białoruska Republika Ludowa 1918–1920. U podstaw białoruskiej państwowości*, Toruń, 2010, s. 478–486.

vyriausybei, tačiau laikui bėgant savo veiklą siejo su V. Lastausko vyriausybe, kur ėjo sekretoriaus pareigas.

K. Dušauskas-Duž atvyko į Kauną 1920 m. „drauge su paskutiniais Lietuvos kariais, nes nenorėjo dar kartą pasilikti lenkų okupuotame krašte“²⁷. Iš Kauno vėl pasiekė Rygą. Ten spalio 20 d. dalyvavo nacionaliniame-politiniame pasitarime, tapo jo pirmininku ir perskaitė pranešimą „Baltarusija ir Lenkijos–Rusijos preliminarini taikos sutartis“²⁸. 1921 m. pradžioje atvažiavo į Vilnių sutvarkyti savo reikalus, tačiau trims savaitėms buvo areštuotas lenkų valdžios, paleistas (vasario 7 d.) emigravo į Kauną, kur apsigyveno su žmona. Netrukus K. Dušauskas sugebėjo padėti atvykti į Kauną savo dviem seserims – Onai ir Marijai²⁹.

Tuo metu Kaune veikė jau kelios baltarusiškos struktūros, visų pirma Baltarusių (gudų) reikalų ministerija (veikianti prie Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto nuo 1918 m. gruodžio mėn.)³⁰ ir BLR įstaigos (veikiančios pagal Lietuvos Respublikos ir Baltarusių Liaudies Respublikos sutartį nuo 1920 m. lapkričio 11 d.): taryba, ministrų kabinetas, diplomatinė misija ir konsulas. Kaunas tapo vienu reikšmingiausių baltarusių išėivijai miestu. Čia, šalia Rygos, Prahos ir Berlyno, dirbo dauguma politinių veikėjų, kurie nepripažino Baltarusijos žemių padalijimo tarp Sovietų Sąjungos ir Lenkijos.

Baltarusių gyvenimas Kaune – dar mažai pažįstamas Baltarusijos istorijos fragmentas³¹. Todėl sunku pažymėti K. Dušausko vaidmenį tarp Kauno

²⁷ 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 7.

²⁸ Žr.: 1920 10 20, Машынапіс працы Клаўдзія Душэўскага „Беларусь і польска-рускі прэлімінарыны мір“, № 2454, АБНР. Vėliau K. Dušauskas paruošė dokumentų rinkinį „Baltarusija ir Rygos taikos sutartis“, kuris turėjo pasirodyti Kaune, bet galutinai nebuvo išleistas. Žr.: К. Душэўскі, Беларусь і рыжскі мір, *БДА-МліМ*, Ф. 3, Воп. 1, Сп. 243, л. 3-194. Įvadinis straipsnis buvo publikuotas jau nepriklausomoje Baltarusijoje: К. Дуж-Душэўскі, Беларусь і рыжскі мір, *Спадчына*, 1995, № 6.

²⁹ Ona Dušauskienė (g. 1890) (kartais aptinkamas vardas Aneta) gyveno Kaune, Petrašiūnuose, dirbo muzikos mokytoja (žr. A. M. Sluckaitė-Jurašienė, *Egziliantės užrašai*, Vilnius, 2008, p. 247–250); Marijos Pičuginos (m. 1949 Kaune) vyras Fiodoras, karininkas, Kaune gyveno nuo 1930 m., dirbo violončelininku Kauno operos teatre. Be to, K. Dušauskas turėjo dar 3 seseris. Jadvyga Reiman (g. 1889) gyveno Taline, jos vyras buvo Estijos armijos karininkas; Valerija Dударieva (m. 1918) ir Bronislava (m. 1939) gyveno Vilniuje.

³⁰ Plačiau apie ministerijos veiklą: Т. Блшчак, Міністэрства беларускіх справаў ураду Літоўскай Рэспублікі (1918–1924), *АРСНЕ-Пачатак*, 2010, № 1–2, с. 206–305.

³¹ Iki šiol Lietuvos ir Baltarusijos istoriografijoje reikšmingi E. Gimžausko, A. Kasparavičiaus ir S. Bahalejšos darbai. Žr.: E. Gimžauskas, 1920 m. lapkričio 11 d. Lietuvos Respublikos ir Gudijos Liaudies Respublikos sutarties aspektai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2000, p. 216–256; E. Gimžauskas, *Baltarusių veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m.*, Vilnius, 2003; A. Kasparavičius, Gudų korta Kauno ir Maskvos diplomatiniam žaidime 1920–1925 m., *Lithuanistica*, 1997, Nr. 1, p. 3–27; С. В. Багалейша, Дзейнасць Міністэрства беларускіх спраў у 1918–1924 гг., *Беларускі Гістарычны Часопіс*, 2005, № 9, с. 22–26; С. В. Дубік, Беларусь-Літоўскія ўзаемаадносінны ў 1918–1924 гг., *Гісторыя Беларусі ў Эўрапейскім кантэксте. Матэрыялы гістарычных семінараў, якія адбыліся ў Мінскім міжнародным адукацыйным цэнтры ў 2001 г.*, Мінск, 2002, с. 53–82.

baltarusių. Jis nėra vertinamas kaip pirmieji veikėjas, bet negalima tvirtinti, kad jo pareigos (valstybės sekretorius) nereikšmingos. Be to, jis buvo vienas iš Baltarusių spaudos biuro biuletenio („Бюллетень Белорусского Пресс-Бюро“) redaktorių³², o 1922 m. tapo žurnalo „Беларускі Сьцяг“ („Gudų vėliava“) redaktoriumi³³. Yra duomenų, kad šis žurnalas turėjo išeiti jau 1920 m.³⁴ Nežinia, kodėl tada nepavyko jo išleisti. Pasak Antono Ausianiko (Антон Аўсянік), tuometinio BLR diplomatinės misijos Lietuvoje pirmininko, medžiaga buvo parengta ir tartasi su spaustuviomis. Kaip BSRP, kuri turėjo Kaune labai stiprią atstovybę, atstovas, K. Dušauskas tapo prezidiumo nariu pirmojoje Visų baltarusių konferencijoje Prahoje 1921 m. rugsėjo 26–29 d.³⁵

Tuo metu K. Dušauskas buvo laikomas V. Lastausko šalininku tarp BLR veikėjų. Tuo tarpu dauguma baltarusių veikėjų V. Lastauską kritikavo kaip pripažįstantį Lietuvos teises į Vilniaus kraštą 1922 m. Ženevos konferencijoje. Nors V. Lastauskas pats atsisakė ministro pirmininko pareigų, tas atsisakymas Rados nebuvo priimtas, prasidėjus krizei, kuri tęsėsi daugiau nei metus. Vietoj BLR Vyriausybės veikė vadinamoji Valstybės kolegija, kuriai pirmininkavo Aleksandras Cvikievičius. Tik 1923 m. rugpjūtį buvo išrinkta nauja BRL Vyriausybė, ministru pirmininku tapo minėtas A. Cvikievičius.

1923 m. kovo 15 d. Tautų Sąjunga nustatė Lenkijos rytines sienas, drauge ir Lietuvos–Lenkijos sieną. Nors lietuviai niekada jos nepripažino, tačiau Lietuvos Vyriausybės politika žvelgiant į baltarusių problemas keitėsi. Lietuvos Respublika nustojo finansuoti BLR Vyriausybę. Taip pat galutinai buvo likviduota Ministerija gudų reikalams. 1923 m. balandžio 20 d. kartu su V. Lastausku K. Dušauskas išėjo iš Valstybės kolegijos ir buvo pakviestas dirbti Užsienio reikalų ministerijoje pas Lenkijos ir Tautų Sąjungos departamento direktorių Igną Jonyną³⁶. Gudų reikalų ministru likviduojant ministeriją dirbo Ernestas Galvanauskas, kuris taip pat ėjo ministro pirmininko ir užsienio reikalų ministro pareigas. Nors faktiškai ministerija buvo likviduota,

³² Spaudos biurui veikė prie kai kurių BLR diplomatinėjų atstovybių, leidžiant informacinio pobūdžio biuletinius tikslinės valstybės kalba (Kauno atveju biuletenis buvo publikuotas rusų kalba). Žr.: Беларуская Прэс-Бюро, *Энцыклапедыя Гісторыі Беларусі*, т. 1, с. 357. Gana didelis biuletinių rinkinys iš J. Voronkos asmeninio archyvo saugomas: *LCVA*, f. 634, ap. 1, b. 2, l. 14–345.

³³ 1922 06 10, K. Duž-Duševiskio laiškas Kauno miesto ir apskrities viršininkui, *LCVA*, f. 402, ap. 6/2, b. 63, l. 1.

³⁴ 1920 12 27, Рапарт дыпляматычнага прадстаўніка БНР у Літве Антона Аўсяніка Вацлаву Ластоўскаму, № 2566, *АБНР*.

³⁵ Be K. Dušausko ir kitų BLR Vyriausybės narių, konferencijoje dalyvavo ir Lietuvos baltarusių delegacija, kurią sudarė Ivanas Antonovas, Vsievoldas Bojevas, Ioanas Korčinskis, Grigorijus Koziači ir Vladimiras Pigulevskis. 1921 10 05, Копія даклада беларусаў – літоўскіх грамадзян дэлегатаў на Беларускай нацыянальна-палітычнай нарадзе ў Празе Чэшскай 25–29 верасня 1921 г., *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 58, l. 128–130.

³⁶ 1923 03 07, I. Jonyno pranešimas E. Galvanauskui, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 400, l. 10.

o dauguma tarnautojų atleista, baltarusių politinė ir kultūrinė veikla nenutrūko. K. Dušauskas gavo vicedirektoriaus algą (viršetatine tarnyba – XIII kategorijos vieta) ir kartu su V. Lastausku buvo įpareigotas redaguoti knygas ir žurnalus baltarusių kalba. Numatyta leisti kasmetinį žurnalą kirilica, dvisavaitinį periodinį leidinį lotyniškėmis raidėmis, mokyklinius vadovėlius, knygeles ir agitacinę literatūrą³⁷.

Pirmas pertvarkytos ministerijos renginys buvo „Gudijos pažinimo ir lietuvių kalbos kursai“, kurie vyko 1923 m. nuo balandžio 10 d. iki gegužės 17 d. ir kuriuose dalyvavo 44 žmonės (tarp jų 4 lietuviai)³⁸. K. Dušauskas, būdamas kursų vadovu, skaitė paskaitas „Lietuvos ir Baltarusijos geografijos“, taip pat „Baltarusių kalba ir rašyba“.

K. Dušauskas kartu su V. Lastausku įkūrė mėnesinį žurnalą „Крывіч“ („Kryvičius“), kuris buvo leidžiamas iki pat 1927 m. birželio, nors 1924–1927 m. dėl finansinių kliūčių pasirodydavo tik kartą per pusmetį. Redaktorius-leidėjas buvo K. Dušauskas, daugiau gilinęsis į technikos dalykus, tuo tarpu visas redakcinis darbas priklausė V. Lastauskui³⁹. Žurnalo leidyba baigėsi 1927 m. kovo mėn., kai V. Lastauskas, skatinamas sovietinės Baltarusijos valdžios, nusprendė išvažiuoti į Minską⁴⁰.

Galutinai likvidavus GRM 1924 m., prie URM buvo įkurtas Gudų veikimo centras Lietuvoje (GVCL), tęsiantis leidybos darbus. Kadangi dauguma Kaune parengtų publikacijų buvo skirtos baltarusių mokykloms Vilniaus krašte, nuspręsta keisti leidyklos pavadinimą, kad jis nebūtų oficialiai susijęs su Lietuvos Vyriausybe. K. Dušauskas tuo metu vertė įvairius vadovėlius į baltarusių kalbą⁴¹, parašė „Kristalografijos, mineralogijos ir geologijos vadovėlių“ gimnazistams, bet ta knyga nebuvo išleista⁴². Kartu su V. Lastausku parengė „Geometrijos ir trigonometrijos terminų žodyną“⁴³. K. Dušauskas URM apibrėžtas pareigas ėjo iki 1930 m., nors V. Lastauskui išvažiavus teigė, kad su

³⁷ Ten pat.

³⁸ Ten pat; *Lietuvos Žinios*, 1923 07 22; 1923 05 22, Справздача з Курсаў Беларусказнаўства і Літоўскай мовы пры Міністэрстве Беларускіх Спраў, *БДА-МЛіМ*, Ф. 3, В. 1, Сп. 241, л. 16–17.

³⁹ 1923 07 13, V. Lastauskio raštelis K. Duž-Dušauskiui ir jo atsakymas, *LCVA*, f. 582, ap. 1, b. 49, l. 171.

⁴⁰ Minske V. Lastauskas tapo Baltarusijos valstybės muziejaus direktoriumi, po to Baltarusių kultūros instituto, vėliau pertvarkyto į Baltarusijos mokslų akademiją, sekretoriumi. Greitai buvo paskelbtas sovietinės valdžios priešui, 1930 m. buvo suimtas ir ištemptas į Saratovą, 1937 m. vėl areštuotas ir 1938 m. teismo nuosprendžiu sušaudytas.

⁴¹ В. Зеленскі, *Ботаніка. Падручнік для сярэдніх школ*, Коўна, 1924.

⁴² Rankraštis saugomas LMAV RS F21-134, К. Дуж-Душэўскі, „Крышталграфія, мінералогія і геалогія“ (gimnazijos programai parašytas kristalografijos vadovėlio rankraštis-originalas).

⁴³ К. Дуж-Душэўскі, В. Ластоўскі, *Слоўнік геамэтрычных і трыганамэтрычных тэрмінаў і сказаў*, Коўна, 1923.

ministerija buvo susijęs tik etatu ir jokių uždavinių neturėjo⁴⁴. Tada ir prasidėjo K. Dušausko profesinė karjera.

Dar 1924 m. spalio mėn. K. Dušauskas įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. Jo studijų knygelėje tarp įskaitų ir egzaminų pažymėjimų galima rasti ir įdomų Mykolo Biržiškos, LU Lietuvių kalbos egzaminų tarybos nario, įrašą: „1927 m. lapkričio 29 d. Lietuvos universiteto studentas Klaudijus Dušauskas kalbėjo su manim lietuviškai ir parodė iš lietuvių kalbos tiek žinių, kiek jų reikalaujama iš stojančių į Lietuvos universitetą neišėjusių Lietuvos mokyklų kandidatų: kad ir daro stambių klaidų, bet susikalba ir savo mintis išreiškia lietuviškai“⁴⁵. 1927 m. gruodžio 5 d. K. Dušauskas baigė Lietuvos universitetą, paruošęs diplominį darbą „Basanavičiaus Vardo Namų Projektas“ (vadovas – prof. Mykolas Songaila) ir įgijo diplomuoto inžinieriaus teises⁴⁶. Tai buvo pirmoji LU Technikos fakulteto laida, ta proga diplomų gynimuose dalyvavo net švietimo ministras Konstantinas Šakenis ir universiteto rektorius Mykolas Rōmeris. Pagal autoriaus sumanymą suprojektuotas pastatas turėtų stovėti Lukiškių aikštėje, nes dr. Jonas Basanavičius gyveno ir mirė Vilniuje⁴⁷. Vėlyvojo renesanso stiliaus pastate turėjo tilpti J. Basanavičiaus muziejus su parodų salėmis, biblioteka, skaitykla ir paskaitų salė.

Gaudamas diplomą, kaip vienas pirmųjų Technikos fakulteto absolventų, inžinierius K. Dušauskas paruošė daug statybos projektų. Vienu pirmųjų darbų galima laikyti kino teatro „Metropolitain“ pastato projektą, parengtą kartu su prof. Vladu Dubeneckiu. Tikroji projekto autorystė iki šiol neaiški, archyve saugomas V. Dubeneckio projektas skyrėsi nuo galutinio pastato varianto, tačiau visuose savo atsiskaitymuose K. Dušauskas tą pastatą nurodo greta kitų savo darbų⁴⁸. Pagal kitus duomenis, K. Dušauskas dirbo V. Dubeneckio

⁴⁴ Iki šiol nepavyko autoriui rasti K. Dušausko-Duž tarnybinio lapo Užsienių reikalų ministerijoje, išlikę dokumentai byloja tik apie jo tarnybą (Gudų reikalų ministerijoje, faktiškai URM'e) iki 1924 m. pabaigos. Žr.: 1924 12 31, Igno Jonyno Užsienių reikalų ministerijos direktoriaus piniginė apyskaita nuo 1924 11 18 iki 1925 01 01, *LCVA*, f. 390, ap. 1, b. 94, l. 8–10.

⁴⁵ Klaudijo Duž-Dušauskio studijų knygelė, *LCVA*, f. 631, ap. 7, b. 1113, l. 9. Reikia pripažinti, kad K. Dušauskas buvo vienintelis iš visų studijuojančių Kauno universitete baltarusių (1922–1940 m. – apie 12 žmonių), kuriam pavyko baigti studijas.

⁴⁶ K. Duž-Dušauskas, Basanavičiaus Vardo Namų Projektas. Paaiškinamasai raštas, *LCVA*, f. 631, ap. 19, b. 59, l. 1–11; 1929 01 28, Duž-Dušauskio diplomo nuorašas, *БДМ-МЛМ*, Ф. 3, Б. 1, Сп. 240, л. 34; 1927 m. kartu TF baigė K. Krikščiukaitis, J. Krikščiukaitis, J. Peras.

⁴⁷ K. Duž-Dušauskas, Basanavičiaus Vardo Namų Projektas. Paaiškinamasai raštas, *LCVA*, f. 631, ap. 19, b. 59, l. 3.

⁴⁸ Anot J. Kančienės, „1927-ųjų liepą projektas patvirtinamas ir duodamas leidimas statybai. Tačiau 1928 metais buvo patvirtintas dar vienas V. Dubeneckio parengtas kino teatro ir gyvenamųjų namų projektas. Tų metų pabaigoje pastatytas kino teatras „Metropolitain“ turėjo kitokį fasadą nei V. Dubeneckio variante. Kai kuriuose prieškariniuose leidiniuose nurodoma, kad šį kino teatrą projektavo architektas Klaudijus Duž-Dušauskas. Ne paslap-

projektavimo biure, bet žinoma, kad tuo metu jis vis dar dirbo Užsienio reikalų ministerijoje. Aišku, tai dar neįrodo, kad naujas inžinierius galėjo turėti ryšių su kitais darbdaviais. Kaip diplomuotas inžinierius, K. Dušauskas tapo Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos (LIAS) nariu, su kuria susiję pirmieji jo teoriniai ir praktiniai darbai. Sąjungos organe „Technika ir ūkis“ jis paskelbė porą veikalų: „Plytų gamyba Lietuvoje“⁴⁹ ir plytų normų projektą⁵⁰, kuris po to buvo oficialiai priimtas Lietuvos prekybos rūmų. Tuo metu K. Dušauskas parašė vadovėlį „Statybos darbai“⁵¹.

Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio proga Lietuvoje pastatyta daug jubiliejinių paminklų. Dauguma jų buvo užsakyta LIAS per Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 10 metų sukaktuvėms ruošti Vyriausiąjį komitetą. K. Dušauskui teko projektuoti paminklą Akmenėje: dviejų tarpų obeliską supra ažūrinę tvorelę; obeliske kylančią stelą iš visų pusių supra Gediminaičių stulpų kompozicija⁵².

1930–1931 m. K. Dušauskas dirbo akcinėje bendrovėje „Maistas“ technikos direktoriumi ir šaldytuvų statytoju. Tuo metu viena didžiausių Lietuvos įmonių labai intensyviai plėtėsi, K. Dušauskui teko pastatyti daug naujos infrastruktūros: bekono fabrikus Panevėžyje ir Kaune, sviesto šaldytuvą Klaipėdoje; suprojektavo ir pastatė žarnų fabriką Kaune ir kiaulidę 1000 kiaulių. Suprojektavo drauge su Franzo Krullio firma naujo tipo bekono fabrikus Tauragėje ir Šiauliuose. K. Dušausko bendradarbiavimas su maisto pramone, nors ir intensyvus, nebuvo ilgas, – kaip pats prisimena: „Darbas buvo sudėtingas, nes teko paruošti visų trobesių normas. Dėl persidirbimo aš stipriai apsigirau, be to, skerdyklos darbas man nelabai patiko ir todėl aš atsistatydinau“⁵³.

Baigęs dirbti „Maisto“ bendrovėje, K. Dušauskas buvo priimtas į tarnybą Susisiekimo ministerijoje⁵⁴. Iš pradžių dirbo Geležinkelio valdyboje, kur jam buvo paskirta jaunesniojo inžinieriaus vieta, einant Kelio ir statybos direkcijos

tis, kad Dubeneckis buvo bohemiška asmenybė, tad, galimas daiktas, jo projektų eskizus koreguodavo, užbaigdavo kiti architektai“; J. Kanopkaitė, Atsinaujinimą pajus ir publika, ir spektaklių kūrėjai, *Kauno diena*, 2004 07 31.

⁴⁹ K. Dušauskas-Duž, Plytų gamyba Lietuvoje, *Technika ir ūkis*, 1929, Nr. 1, p. 17–18.

⁵⁰ L. I. ir A. Sąjungos darbai, *Technika ir ūkis*, 1929, Nr. 1, p. 25–27.

⁵¹ K. Duž-Dušauskas, *Statybos darbams technikinės sąlygos, sutartys ir kainos (gelžbetonas, kanalizacija, vandentiekis, centralinis apšildymas, elektros šviesos instaliacija... [et al.]): inžinieriams, statytojams, rangovams, namų savininkams ir kitiems, turintiems reikalo su statyba, vadovėlis*, Kaunas, 1930.

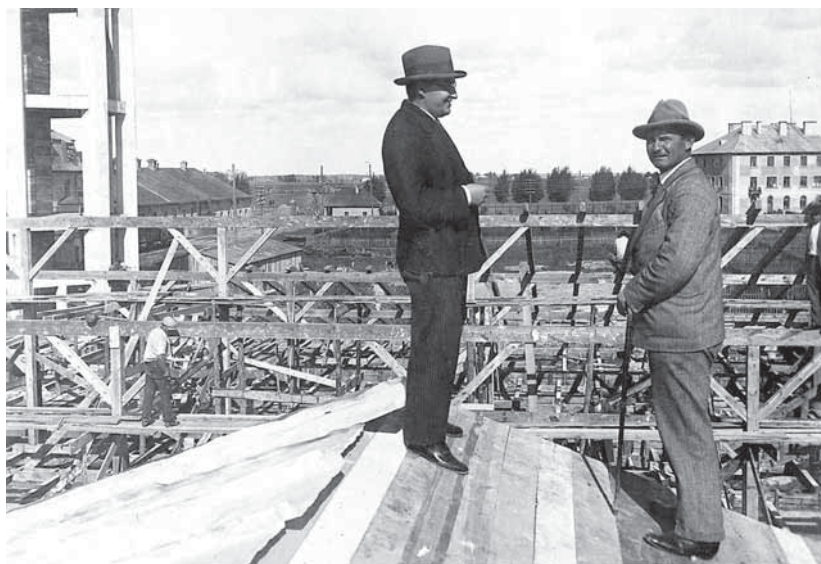
⁵² Paminklą susprogdino sovietai 1948 m. Po 40 metų Akmenės gyventojai užkasė paminklo likučius, o 1989 m. visas paminklas buvo atstatytas. M. Baltrus, min. veik., p. 25.

⁵³ 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 7.

⁵⁴ 1931 03 10, K. Duž-Dušausko prašymas Susisiekimo ministrui, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 14.

1 pav. Kinoteatro „Metropolitain“ ir baro „Pale Ale“ statyba Kaune. K. Dušauskas-Duž viduryje (su balta kepure). Nuotrauka iš asmeninio N. Dušauskienės-Duž archyvo

2 pav. K. Dušauskas-Duž (kairėje) statybvietėje. Nuotrauka iš asmeninio N. Dušauskienės-Duž archyvo

Kėdainių ruožo viršininko pareigas⁵⁵. Tačiau jau po trijų mėnesių jis buvo perkeltas į tos pačios ministerijos Pašto valdybą, kur gavo referento statybos reikalams I eilės vietą⁵⁶. Tas pareigas jis ėjo iki 1940 m. rugpjūčio.

Pagal užimamą vietą, dauguma ketvirtame dešimtmetyje atliktų darbų – ryšių įstaigose. Svarbiausiems darbams reikia priskirti pašto pastatų projektus. Pagal K. Dušausko projektus buvo pastatyti: dviejų aukštų pašto rūmai Raseiniuose – Maironio gatvėje (1934)⁵⁷, trijų aukštų pašto rūmai Šančiuose – Juozapavičiaus prospekte (1935), dviejų aukštų pašto rūmai Zarasuose (1936), trijų aukštų pašto rūmai Šiauliuose – Aušros alėjoje (1938)⁵⁸. Jis taip pat suprojektavo pašto tarnautojų kasos vasarnamį Nidoje (1935)⁵⁹. Žinoma, tuo metu K. Dušauskas ne tik projektavo, bet ir vykdė daug visokių darbų, susijusių su statyba, todėl dalyvavo statant, perstatant, rekonstruojant beveik visas XX a. 4 dešimtmečio pašto įstaigas.

Tuo metu Pašto valdybai dar priklausė Lietuvoje veikianti radijo stotis. Nauja Klaipėdos radijo stotis (1935–1936 m.) Jakių dvare – be abejo, vienas svarbiausių K. Dušausko darbų⁶⁰. Panašios reikšmės buvo naujos Kauno radijo stoties statyba Sitkūnuose, prie Žemaičių plento. Stotyje planuota iškelti 240 m aukščio anteną. Tačiau statybą nutraukė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas.

Be tarnybinių reikalų, svarbi K. Dušausko architektūrinei kūrybai buvo privati praktika – gyvenamųjų namų projektavimas ir statyba. Visi tie pastatai buvo projektuoti pagal laikmečio stilių – funkcionalizmą, būdingą to meto architektūrai. Dauguma pagal K. Dušausko projektus pastatytų namų išliko iki mūsų laikų prestižiniame Kauno mikrorajone – Žaliakalnyje, arba pačiame miesto centre⁶¹. Užsakovų – namų savininkų sąrašė galima rasti ir įžymių lietuvių pavardžių.

Be abejonės, didžiausią vertę turi daktaro Juozo Purickio (Vaižganto g. 14)⁶² ir Jono Aukštuolio namai (Aušros g. 1)⁶³. Iki mūsų dienų dar išliko Žakevičienės ir Garungščio (Trakų g. 15 ir 17)⁶⁴, advokato Vlodo Poželos (Vienybės a. 10,

⁵⁵ 1931 06 01, Susisiekimo ministerio įsakymas Nr. 24, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 18.

⁵⁶ 1931 08 29, Susisiekimo ministerio įsakymas Nr. 33, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 21.

⁵⁷ *Pašto pasaulis*, 1934, Nr. 11, p. 184; M. Baltrus, min. veik., p. 24.

⁵⁸ *Pašto pasaulis*, 1939, Nr. 9, p. 123.

⁵⁹ *Pašto pasaulis*, 1935, Nr. 4, p. 1; ten pat, 1937, Nr. 5, p. 77–78.

⁶⁰ K. Dušauskas-Duž, Klaipėdos radio stotis, *Technika ir ūkis*, 1935, Nr. 4 (13), p. 127; *Pašto pasaulis*, 1935, Nr. 7, p. 121–122; ten pat, 1936, Nr. 9, p. 157.

⁶¹ Taip pat Kauno apskrities archyve (toliau – KAA) yra saugomos minėtų namų statybos bylos, tačiau jų būklė labai prasta, nes visi dokumentai labai nukentėjo potvynio metu.

⁶² E. Purickienės namo Vaižganto g. 12 statybos byla, *KAA*, f. F218, ap. 2, b. 8834.

⁶³ E. Aukštuolienės namo Aušros g. 1 statybos byla, *KAA*, f. F218, ap. 2, b. 306.

⁶⁴ D. Jurgio Trakų g. 8/10 statybos darbų byla, *KAA*, f. F218, ap. 2, b. 8223.

dabartinis Putvinskio g. 41)⁶⁵ ir inžinieriaus Reklaičio (Vienybės a. 11, dabartinis Putvinskio g. 43)⁶⁶ namai. Iš žinomų įvykdytų projektų neišliko Vinco Antulio namai, kurie stovėjo Vytauto prospekto ir Šiaulių gatvės kampe. Be to, K. Dušauskas pats pasistatė namą Žaliakalnyje, Aušros g. 47 (dabartinis Aušros g. 59).

1931 m. nuo Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos atsiskyrė Lietuvos diplomuotų inžinierių ir architektų draugija⁶⁷, kuri veikė iki 1936 m. ir prie kurios prisijungė K. Dušauskas. Kaip draugijos atstovas, K. Dušauskas įėjo į Vyriausiąją darbo pajamų mokesčių komisiją, sudarytą prašant Finansų ministerijos Mokesčių departamentui⁶⁸. 1934 m. gegužės 8 d. pradėjo dirbti draugijos revizijos komisijoje⁶⁹. 1933 m. sąjungos susirinkime skaitė paskaitą „Kuras centraliniam šildymui“⁷⁰. Draugija išleido savo organą „Technikos apžvalga“, kurio vienintelis numeris pasirodė 1935 m. lapkričio mėn. su K. Dušausko straipsniu „Kuras šildymui“⁷¹. To straipsnio antspaudas, nepakeitus pavadinimo, buvo išleistas atskira brošiūra⁷².

Daug dirbdamas neapleido visuomeninės veiklos, per radiją skaitė paskaitas įvairiomis temomis baltarusių ir lietuvių kalbomis. Aktyviai veikė Vilniaus vadavimo sąjungoje, nuolat bendradarbiavo su sąjungos laikraščio „Mūsų Vilnius“ redakcija, į ją parašė kelis straipsnius⁷³. Taip pat parašė knygą „Gudai ir Vilnius“, kuri išleista 1934 m.⁷⁴ Buvo išrinktas į Vyriausiojo komiteto Vilniaus krašto badaujantiems šelpti propagandos ir aukų rinkimo komisiją⁷⁵.

XX a. 4 dešimtmetyje K. Dušauskas, pasitelkdamas savo ryšius su valdžia, bandė atgaivinti baltarusių gyvenimą Lietuvoje. Reikia pripažinti, kad tas užmojis nebuvo rezultatyvus. Visų pirma todėl, kad turėjo konkurentą – Simoną Jakoviuką, buvusį Lenkijos Seimo deputatą, subūrusį savo ratelyje daugumą Kauno baltarusių⁷⁶. 1933 m. K. Dušauskas atgaivino Gudų veikimo centro

⁶⁵ E. ir V. Poželų namo Vienybės a. 1 statybos byla, KAA, f. F218, ap. 2, b. 9261.

⁶⁶ B. Reklaitienės namo Vienybės a. 11 statybos byla, KAA, f. F218, ap. 2, b. 9264.

⁶⁷ Steigiamasis susirinkimas 1931 02 19 VDU I rūmuose, pirmininkas – inž. J. Augustaitis.

⁶⁸ Iš Lietuvos diplomuotų inžinierių ir architektų draugijos gyvenimo, *Technikos apžvalga*, 1935, Nr. 1, p. 50. Techniškų įstaigų ir organizacijų gyvenimas, *Technika ir ūkis*, 1935, Nr. 1 (10), p. 32.

⁶⁹ Iš Lietuvos diplomuotų inžinierių ir architektų draugijos gyvenimo, *Technikos apžvalga*, 1935, Nr. 1, p. 50.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ K. Dušauskas-Duž, Kuras šildymui, *Technikos apžvalga*, 1935, Nr. 1, p. 39–47.

⁷² K. Dušauskas-Duž, *Kuras šildymui*, Kaunas, 1935.

⁷³ Sunku atspėti, kiek iš tikrųjų straipsnių parašė K. Dušauskas, nes ne visi jo darbai pasirašyti.

⁷⁴ K. Gudas, *Gudai ir Vilnius*, Kaunas, 1934 (Vilniui vaduoti sąjungos leidinys Nr. 61).

⁷⁵ *Šaltinis*, 1934, Nr. 13 (1934 03 24), p. 56.

⁷⁶ Plačiau apie S. Jakoviuką žr.: A. Вашкевіч, Дз. Нарэль, Сымон Якавюк: адраджэнце, спекулянт, манархіст і савецкі дыверсант, *ARCHE-Пачатак*, 2005, № 5, s. 176–232.

Lietuvoje veiklą. Centras neišlaikė Baltarusių kultūros-švietimo draugijos, vadovaujamos S. Jakoviuko, konkurencijos ir pasiliko tos draugijos šešėlyje. Nors GVCL darbas prasidėjo aktyviai, dar 1933 m. gruodžio mėn. buvo išleistas žurnalas „Беларускі асяродак“ („Gudų centras“), bet centras organizavo vos porą viešų renginių, o po pirmo žurnalo numerio leidyba nutrūko. Taip pat komplikuoti buvo bandymai įkurti Lietuvių–gudų draugiją, kurios pagrindinis tikslas – gudų ir lietuvių visuomenių suartėjimas⁷⁷.

K. Dušausko konfliktas su S. Jakoviuku buvo labai didelis, pasireiškęs net tik Kauno baltarusių visuomenėje, tarp abiejų veikėjų tvyrojo neapykanta, net dukart juos atvedusi į teismą. Apkaltintas viešu S. Jakoviuko įžeidimu, K. Dušauskas abi bylas pralaimėjo, ir tai susilpnino jo įtaką baltarusių emigrantams. Tik šiandien, turint pakankamai žinių apie S. Jakoviuko veiklą, galima teigti, kad K. Dušauskas buvo teisus kaltindamas oponentą šnipinėjimu sovietų naudai. Galima patvirtinti, kad baltarusių bendruomenės veiklą Kaune iš esmės kontroliavo sovietų atstovybė ir tik K. Dušauskas kliudė S. Jakoviuko grupei dar labiau priartėti prie Lietuvos valdžios.⁷⁸

1928 m. gegužės 15 d. K. Dušauskas buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu⁷⁹, ta pačia proga 1938 m. jam buvo įteiktas Lietuvos nepriklausomybės garbės ženklelis. Savo 1934 m. gyvenimo aprašyme K. Dušauskas pažymėjo: „Nepaliekant savo gudiško darbo ir pasiliekanč gudu, aš sulietuvėjau ir stengiuosi būti geru piliečiu mano tėvynės Lietuvos“⁸⁰, „Į Lietuvą aš atsinešu kaip į savo tėvynę ir noriu būti naudingas ir geru piliečiu, bet į vidaus Lietuvos reikalus visiškai nesikišau, nes noriu būti korektišku į kraštą, kuris mane priglaudė“⁸¹.

1939 m. rudenį, po Vilniaus krašto įjungimo į Lietuvos Respubliką, K. Dušauskas nemažai šelpė ir Vilniaus baltarusius. Jis padėjo baltarusių krikščionių-demokratų grupei, tradiciškai prolietuviškiausiai iš visų baltarusių grupuočių, užmegzti gerus santykius su naująja Vilniaus valdžia, taip pat padėjo

⁷⁷ Draugija buvo įkurta Lietuvos–Latvijos vienybės draugijos pavyzdžiu. Pirmasis bandymas – dar 1925 m. pabaigoje, tada K. Dušauskas buvo išrinktas sekretoriumi (pirmininkas – V. Lastauskas, vicepirmininkas – A. Janulaitis, valdybos nariai – M. Sleževičius ir J. Steponavičius). Dar kartą buvo bandoma atgaivinti draugiją 1930 ir 1933 m. Greta V. Borisovičiaus, K. Dušausko ir jo žmonos Elenos, iš lietuvių į tą projektą buvo įtraukti: prof. Z. Žemaitis, M. Biržiška, P. Augustaitis, dr. J. Purickis, Tadas Ivanauskas ir jo žmona Honorata. *Vilniaus aidas*, Nr. 4 (137), 1926 01 14, p. 3; 1933 04 29, Lietuvių–Gudų draugijos įstatai, *LCVA*, f. 1290, ap. 1, b. 1, l. 2–4.

⁷⁸ Plačiau: A. Вашкевіч, *Дз. Нарэль*, min. veik., p. 211–225.

⁷⁹ 1928 05 15, Lietuvos Nepriklausomybės medaliu liudymas Duž-Dušauskui, *БДА-М.А.ИМ*, Ф. 3, В. 1, Сп. 240, л. 35.

⁸⁰ 1934 08 31, Inžinieriaus Dušausko-Duž curriculum vitae, *LCVA*, f. 1016, ap. 1, b. 1082, l. 11.

⁸¹ Ten pat.

savo bičiuliams ir jų šeimoms Vilniuje apsiprasti su nauja sunkia realybe⁸². 1939 m. pabaigoje K. Dušauskas savo visuomeninę veiklą nutraukė, o vadovavimą GVLC perleido kunigui Adomui Stankievičiui⁸³. Visa iki tol K. Dušausko kontroliuota veikla buvo perkelta į Vilnių⁸⁴. Tik tada, sulaukęs nors ir nedidelės valdžios paramos, Centras tapo svarbiausia baltarusių organizacija Lietuvoje, bet jo veikla Kauno mieste visiškai nutrūko. Pats K. Dušauskas į Vilnių nebegrižo, retai lankė miestą, važiuodavo tik darbo reikalais.

Prasidėjus 1940 m. Lietuvos okupacijai, K. Dušauskas-Duž, kaip vienas žymiausių BLR veikėjų, jau rugsėjo 8 d. buvo suimtas sovietų saugumo. Kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime už Baudžiamojo Kodekso straipsnio 53-10 pažeidimą. Kilus vokiečių–sovietų karui, iš kalėjimo pabėgo. Kalėjime labai artimai susidraugavo su toje pačioje kameroje įkalintu Rosickiu. Bičiuliai prisiekė, kad jeigu vienas iš jų neišgyventų, kitas pasirūpins draugo šeima. Rosickis netrukus mirė, palikdamas tris vaikus: Dovydą, Mirą ir Mariną. K. Dušauskas šelpė drauge kalėjusio bičiulio vaikus, o Mariną (Mariją) įsidukrino ir davė savo pavardę.

Per vokiečių okupaciją dirbo inžinieriumi Kauno kaliošų fabrike „Inkaras“, kurį laiką ėjo fabriko direktoriaus pareigas. Nepaisant baltarusių kolaborantų bandymų įtraukti K. Dušauską-Duž į pronacistines baltarusiškas organizacijas, jis atsisakė⁸⁵. Savo namuose keliolika mėnesių slėpė žydus, už tai 1943 m. rugpjūčio mėn. buvo areštuotas (kartu su žmona) Gestapo ir pasodintas iš pradžių į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, po to – į Praveniškių konclagerį. Ten kalėjo daugiau nei 4 mėnesius, paleistas užtarus pažįstamiems iš durpių tresto. Tuo

⁸² Kaip prisiminė A. Luckievičiaus sūnus Levonas: „Baigęs mokyklą žinojau, kad čia, Vilniuje, rasti darbą bus labai sunku. Buvo labai daug norinčių dirbti, o darbo vietų mažai. Kaune gyveno didelis mano tėvo bičiulis Klaudij Duž-Dušauskas. (...) Pirmas išvyko brolis (...) tapo pardavėju optinių ir fotografinių prekių parduotuvėje (...). Aš turėjau elektrotechnikos diplomą ir jis (K. Dušauskas – T. B.) padėjo įdarbinti mane projektavimo institute.“ „Ляўзіі былі даволі моцныя...“ Размова Андраніка Антаняна з Ляўнонам Луцкевічам., *Дзеяслоў*, 2009, № 6, с. 271.

⁸³ Adomas Stankevičius (g. 1892 Arleniatų km., Ašmenos valsč. – m. 1947 Taišeto lageryje) – katalikų kunigas, 1914 m. baigė Vilniaus dvasinę seminariją, iki 1917 m. studijavo teisę Sankt Peterburgo katalikų dvasinėje akademijoje, vienas iš baltarusių krikščionių demokratų partijos kūrėjų ir daugiametis lyderis. 1922–1928 m. Lenkijos Seimo deputatas, aktyvus pedagogas, rašytojas, redaktorius ir visuomenės veikėjas. 1938 m. lenkų valdžios išsiųstas iš Vilniaus, grįžo tik 1939 m. rudenį. Okupacijos laikais dirbo pedagogu ir buvo Vilniaus šv. Mykolo bažnyčios kunigas. 1949 m. areštuotas, nuteistas 25 metams lagerio už antisovietinę propagandą ir šnipinėjimą Japonijos naudai. Mirė Sibire.

⁸⁴ A. Stankevičius gavo leidimą atgaivinti laikraštį „Krynica“ („Šaltinis“), kuris lenkų valdžios buvo uždarytas 1937 m. Galima teigti, kad žurnalas, greičiausiai finansuojamas Lietuvos Vyriausybės, tapo ne tik baltarusių krikščionių demokratų, bet ir GVCL oficiozu.

⁸⁵ 1941 m. tuometinis Minsko burmistras V. Ivanovskis siūlė K. Dušauskui užimti jo pavaduotojo vietą. 1952 03 11, Протокол допроса обвиненного Душаускаса-Дуж Клаудиуса, сына Степаса, *ЛУА*, ф. К-1, ар. 58, б. 25116/3, Baudžiamoji byla, l. 91; Я. Малецкі, *Пад знакам Пагоні*, Торонта, 1976, с. 33.

metu durpių gamyba Lietuvoje sparčiai vystėsi, ir K. Dušauskas, kaip kuro specialistas, po išlaisvinimo pradėjo dirbti trestė⁸⁶.

Karui pasibaigus, K. Dušauskas-Duž rizikuodamas pasiliko Kaune. 1944 m. buvo paskirtas Kauno valstybinio Vytauto Didžiojo universiteto Statybos fakulteto vyriausiuoju dėstytoju be mokslo laipsnio⁸⁷. Netrukus tapo Architektūros ir meno istorijos katedros vedėju, jam buvo suteiktas docento laipsnis⁸⁸. Vis dėlto universitete jis dirbo tik iki 1945/46 mokslo metų pabaigos, buvo atleistas rektorius įsakymu kaip apleidęs ideologinį darbą tarp studentų, nors per tą trumpą laiką buvo vienas aktyviausių mokslininkų fakultete⁸⁹. Jis atkakliai ruošia mokslinius darbus, mokslinėje konferencijoje skaito pranešimą apie koklinių krosnių šildymo paviršiaus nustatymą. Be to, rašo disertaciją „Metalo apdirbimo fabrikų atstatymas“⁹⁰. Taip pat vadovavo vienam diplominiam darbui.

1946 m. gruodžio 7 d. vėl buvo areštuotas. Tardymas iš pradžių vyko Kaune, po to Vilniuje. Per tardymą sovietiniam saugumui nepavyko rasti pakankamai kaltinimo įrodymų, todėl 1947 m. gegužės 17 d. vėl buvo paleistas. Pradėjo dirbti Kauno pramonės projektavimo institute vyresniuoju inžinieriumi. Tuo metu su kitu architektu suprojektavo fabrikus „Žalgiris“ (Naujoji Vilnia), „Kaitra“ (Lentvaris), „Aleksotas“, „Nemunas“ ir „Pergalė“ (Kaunas).

1952 m. vasario 18 d. K. Dušauskas-Duž vėl buvo areštuotas, tuo metu tardymas tęsėsi tik mėnesį. Apkaltintas nacionalizmu, buvo nuteistas 25 metus kalėti, konfiskuojant turtą⁹¹. Po kasacijos Aukščiausiasis Sovietų Sąjungos Teismas sumažino bausmę iki 10 metų⁹². Vykdam amnestiją 1955 m. balandžio 14 d. buvo paleistas, praradęs kalėjimuose sveikatą. Kurį laiką dirbo, vykdė Pramonės projektavimo instituto užsakymus. K. Dušauskas-Duž mirė Kaune 1959 m. vasario 25 d., palaidotas Petrašiūnų kapinėse. 2004 m. kartu su žmona Eelena buvo apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi⁹³.

⁸⁶ 1947 04 28, Протокол допроса обвиненного Душаускаса-Дуж Клаудиса, сына Степаса, *ЛЯА*, f. K-1, ap. 58, b. 25116-3, Priedas prie bylos, l. 143.

⁸⁷ 1944 09 20, Statybos fakulteto Tarybos posėdžio Nr. 83 Protokolas, *LCVA*, f. R631, ap. 1, b. 4, l. 8.

⁸⁸ 1945 09 26, Statybos fakulteto Tarybos posėdžio Nr. 105 Protokolas, *LCVA*, f. R631, ap. 1, b. 4, l. 32.

⁸⁹ Отчет о состоянии и деятельности Каунасского Государственного Университета имени Витовта Великого за 1945/46 учебный год, *LCVA*, f. R631, ap. 1, b. 35, l. 7–8.

⁹⁰ Kaip teigė K. Dušauskas, disertacijos rankraštis prapuolė 1946 m. kratos metu. 1946 07 15, Kauno VD universiteto Statybos fakulteto dekanas raštas mokslo ir mokymo reikalų projektoriui, *LCVA*, f. R631, ap. 1, b. 37, l. 23–24.

⁹¹ 1952 05 14, Приговор Вильнюсского областного суда, *ЛЯА*, f. K-1, ap. 58, b. 25116-3, Baudžiamoji byla, l. 373.

⁹² 1954 08 14, Постановление Президиума Верховного суда ЛитССР, *ЛЯА*, f. K-1, ap. 58, b. 25116-3, Baudžiamoji byla, l. 406.

⁹³ 2004 04 10, LR Prezidento dekretas dėl apdovanojimo Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, *Vyriausybės žinios*, 2004, Nr. 56-1934.

***

1. Nors Kaunas XX a. 3 dešimtmečio pradžioje tapo vienu svarbiausių baltarusių emigrantų centrų, tik maža dalis veikėjų pasiliko Kaune iki 1940 m. okupacijos, dar mažiau gyveno mieste po Antrojo pasaulinio karo. Tame istoriniame kontekste Klaudijaus Dušausko-Duž asmenybė unikali, įrodanti, kad Pirmoji Lietuvos Respublika sugebėjo integruoti įvairių tautų atstovus, kurie ne tik sėkmingai dirbo Lietuvos naudai, bet ir išliko lojalūs Lietuvai visą savo gyvenimą.

2. Nėra aiškaus atsakymo į klausimą – kodėl K. Dušauskas tapo architektu? Spėjimų daug, ir jie vienas kitam neprieštarauja. Galbūt, nebaigęs studijų Sankt Peterburge, K. Dušauskas norėjo gauti aukštojo mokslo diplomą ir pasirinko vieną perspektyviausių technikos mokslų specialybių – architektūrą. Tuometiniame sparčiai augančiame Kaune trūko specialistų, ir inžinieriaus-architekto profesija garantavo darbą, nuolatinius užsakymus. Galimas dalykas, į architektūrą K. Dušauską įtraukė vienas iš profesorių, buvusių peterburgiečių – Mykolas Songaila arba Vladimiras Dubeneckis.

3. K. Dušausko-Duž nuopelnai Baltarusijai ir Lietuvai nėra iki galo įvertinti abiejose šalyse. Dabartinėje Baltarusijoje viešojoje erdvėje neskiriama dėmesio BLR veikėjams. Memorialinė lenta, vietinių kraštotyrininkų pakabinta Gluboke, name, kuriame gimė K. Dušauskas, buvo greitai administracijos nuimta⁹⁴. K. Dušausko menko pažinimo priežastis Lietuvoje kitokia – jo asmenybė sovietiniu laiku nebuvo cenzūros uždrausta, tik šiek tiek pamiršta. K. Dušauską iš užmaršties iškelia ne tik jo humanistinės idėjos, aktualios ir šiandien, bet ir darbai, be kurių Lietuvos modernėjimas būtų buvęs lėtesnis.

Tomasz Błaszczak

KLAUDIJUS DUŠAUSKAS-DUŽ
(1891–1959): AN OVERVIEW OF THE
KAUNAS ARCHITECT'S BIOGRAPHY

Abstract

This article sketches a biography of K. Dušauskas-Duž, one of the forgotten heroes of the Belarusian national movement at the beginning of the 20th century, as well as one of the most active architects and

⁹⁴ С. Печанко, Дуж-Душэўскі – дзеяч БНФ, *Наша Ніва*, 2008 04 18, prieiga per internetą: <http://nn.by/?c=ar&i=16629>, žiūrėta 2011 03 07; Т. Поклаа, У Коўне ўшанавалі стваральніка бел-чырвона-белага сьцяга, *Радзь Сьвабода*, 2010 03 25, prieiga per internetą: <http://www.svaboda.org/content/article/1993050.html>, žiūrėta 2011 03 07.

engineers in the First Republic of Lithuania. While his impact on the Belarusian national movement has been studied somewhat since Belarus gained independence in 1991, he is almost completely forgotten in Lithuania, even though his works survived the turmoil of the 20th century and can still be seen in the landscape of Kaunas and other Lithuanian cities.

Born in the small city of Hlybokaye in the Witebsk governorate, Dušauskas-Duž was brought up in Polish culture but, while living and studying in Vilnius and St. Petersburg, he joined the Belarusian national movement and was very active in student organizations. After the Russian revolution, he was actively involved in political work in various Belarusian organizations in St. Petersburg, then in Minsk and Vilnius. He is believed to have designed a draft Belarusian white-red-white national flag. After the Polish seizure of Vilnius in 1920, he decided to move to Kaunas, where he was a secretary of the Council of the Belarusian People's Republic in exile. After the Council moved to Prague in 1923, he stayed in Kaunas, where he remained for the rest of his life.

In 1927, Dušauskas-Duž graduated from the Faculty of Technology at the University of Lithuania with an engineering degree. For many years, he worked as a building and construction expert in the Postal Service Department in the Ministry of Interior. In addition to post office buildings and other buildings used in communications, he designed several private houses in the centre of Kaunas, most of which still exist on the city map. In the 1930s, he was also a social activist in various Lithuanian and Belarusian organizations.

After the Soviet occupation in 1940, Dušauskas-Duž was immediately arrested by the State Security Services and set free only after the German attack on the Soviet Union. During the Nazi occupation, he worked as an engineer; however, he spent a few months in a concentration camp in Pravieniškės after being caught hiding Jews. The return of Soviet rule in Lithuania brought new dangers for him and his family. He spent one-third of the next fifteen years in prisons. He lost his health in Soviet prisons and passed away in 1959. In 2004, the Life Saving Cross was conferred upon him and his wife, Elena, for rescuing Jews during World War II.